

Дудар О.В.,

доцент кафедри методики
суспільно-гуманітарної освіти та виховання

ІППО КУ імені Бориса Грінченка,

кандидат історичних наук

ЕЛЕМЕНТИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Поняття «музейна педагогіка» усе частіше звучить у вітчизняних науково-педагогічних колах, хоча для України це відносно новий, але досить перспективний напрямок навчально-виховної діяльності. Українські дослідники щасто цитують визначення О. Медведєва, М. Юхневича, що «музейна педагогіка – це наукова дисципліна на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства, мистецтва і краєзнавства. Предметом музейної педагогіки є проблеми, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу музею, з особливостями цього впливу на різні категорії населення, а також з визначенням музею в систем закладів освіти» [1, С. 17]. У силу суспільно-політичних обставин цей напрямок культурно-освітньої співпраці набув значого поширення у Європі і вважається одним із ефективних способів підтримки і розвитку музейної справи на насичення освітньої системи практичним змістом.

Музей у сучасному світі давно є не лише місцем збереження, обліку та вивчення пам'яток культури. Сьогодні – це потужний науково-просвітницький, освітній заклад, який ставить перед собою, окрім специфічних професійних завдань, також широкі науково-освітні, естетичні та виховні цілі. Сучасний музей прагне і розвивається, аби стати центром духовної культури майбутнього. Такі ідеї з'явилися початку ХХ ст. в Німеччині і у зв'язку з діяльністю А. Лихварка, А. Рейхвена, Г. Фройденталю. Вони вводять у обіг поняття «музейної педагогіки» як особливого напрямку музейної діяльності, зорієнтованого на роботу з учнями. У 1913 р. на

конференції «Музей як освітній та виховний заклад» (м. Мангейм) А. Лихтварк першим сформулював ідеї про освітнє значення музеїв і запропонував новий підхід до відвідувача як до учасника діалогу. Застосовуючи на практиці метод «музейних діалогів», він вперше показав роль екскурсовода або музейного працівника як посередника, який допомагає відвідувачам у спілкуванні з мистецтвом, сприяє розвитку здатності бачити та насолоджуватись мистецтвом [2, С. 24].

Сьогодні музейна педагогіка – це галузь діяльності, що здійснює передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. Сучасна музейна педагогіка на Україні розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована на вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості. З цією метою розробляються різноманітні методики роботи з відвідувачами, що змінюють їх роль і позиції в музейно-педагогічному процесі. Незважаючи на застосування диференційованого підходу до різних категорій відвідувачів, основна увага музейної педагогіки, як і раніше, зосереджена на дитячій та підлітковій аудиторії.

Освітнянська і музейна справа мають чимало спільного, починаючи від вирішення актуальних на сьогодні проблем і закінчуючи формулюванням спільної мети – виховувати свідоме й креативне підростаюче покоління. Враховуючи те, що молодь в Україні віддає перевагу сучасним джерелам інформації (Інтернетові, мультимедійним виданням, віртуальним виставкам), постає необхідність модернізувати давно апробовані форми роботи [3, 405]. Шукаючи своє місце в сучасному соціокультурному середовищі, професійні та освітянські музеї мають розширювати сферу і масштаби науково-освітнього впливу, залучати передовий світовий досвід та ширше анонсувати власну діяльність.

Музеї приваблюють школяра своєю предметністю, реальністю і конкретикою буття. Музей може служити місцем зустрічі та діалогу різних поколінь, який сприяє актуалізації на індивідуальному рівні вічної

проблематики, пов'язаної з вибором добра або зла, мудрості або безумства, істини чи брехні, дії або неробства.

Елементи музейної педагогіки можуть допомогти учителю історії зробити і урочну, і позаурочну роботу насиченішою, яскравішою та ефективнішою за рахунок емоційного впливу, більш детального знайомства з цікавими деталями та зростання інтересу до історичних матеріалів у цілому. Вибір інструментів достатньо широкий: від традиційних екскурсій і лекцій до майстер-класів і фестивалів.

Однією з найпопулярніших форм роботи можемо вважати музейний урок – культурно-педагогічний захід, який може стати дуже ефективним доповненням до загально-суспільного курсу історії України. Тому, як правило, музейні уроки узгоджуються із загально-шкільними програмами курсу історії України. Таке заняття дає можливість конкретизувати загальні положення, прив'язати їх до певних фактів, «опредметнити» завдяки музейним експонатам. Таким чином, представлені об'єкти є ілюстрацією певного навчального матеріалу, а також опорним сигналом конкретної історичної концепції [4].

Наприклад, вивчаючи особливості трипільської культури, можна використати посуд. Перш ніж аналізувати експонати, слід актуалізувати знання учнів запитаннями про відом їм способі виготовлення та декору керамічних виробів. Тоді акцентувати увагу на начного розвитку досягли гончарні вироби. Глиняний посуд різноманітної форми трипільці ліпили руками, оскільки не знали гончарного кола. Також популярними були жіночі статуетки, модельки житла, намисто, амулети. Поверхню посуду вкривали заглибленим орнаментом у вигляді стрічок з двох паралельних ліній, що утворювали спіральні форми орнаменту. Таким орнаментом вкривали також більшість статуеток. Любські фігурки, макети жител та амулети мали ритуальне призначення і були пов'язані з хліборобським культом родючості. З часом з'являється також посуд різних форм вкритий поліхромним спіральним орнаментом білого, червоного та чорного кольору.

Розглядаючи давні орнаменти, маємо акцентувати на припущеннях вітчизняних дослідників про символічне навантаження форми та орнаменталізації віднайдених посудин. Фахівці-археологи вважають, що вони насамперед мали певне сакральне значення, але це не виключає їх використання і в побутових цілях, бо майже весь побут архаїчної людини був просякнутий священним сенсом. Великі коливання у розмірах курамічних форм – від маленьких горщиків висотою до 20 см, до зерновиків висотою до 70 см - не дозволяє припускати, що вони мали абсолютно однакове функціональне призначення [5, С. 80].

Так само може бути використаний і мистецький матеріал. Зокрема, вивчаючи перебіг Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, варто проаналізувати полотно «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва» Миколи Івасюка. Картина, над якою художник працював упродовж двадцяти років (1892—1912), відображає момент, коли після зняття облоги Замостя Богдан Хмельницький урочисто вступає до міста над Дніпром.

З джерел відомо, 2 січня 1649-го гетьман Війська Запорозького Богдан Хмельницький після переможного для нього року під церковні передзвони й гарматні постріли в'їхав до Києва через Золоті ворота. Попереду кількатисячного натовпу гетьмана зустрічали єрусалимський патріарх Паїсій, який був проїздом у місті, і київський митрополит Сильвестр Косів із духовенством. Патріарх у привітальній промові називав козацького ватажка «ясновельможним князем» і «князем Русі». А спудеї Києво-Могилянської колегії в ораціях величали його «Мойсеєм, спасителем і збавителем народу руського з неволі лядської, Богом даним - тому то й Богданом названим».

« – Правда є, що я малий і незначний чоловік, але це Бог мені дав, що нині я єдиновладець і самодержець руський, - шокував Хмельницький у лютому 1649-го комісарів, які прибули на переговори від короля Речі Посполитої, Яна Казимира. - Я вже довів, про що ніколи не думав, а далі доведу, що задумав. Виб'ю з лядської неволі увесь руський народ. А що

раніше я воював за ... За свідченнями сучасників, перед Першою світовою війною в Західній Україні кольорова репродукція цієї картини була майже в кожній українській хаті. свою шкоду й кривду, то нині воюватиму за нашу віру православну.» [6, С. 67].

Уславлена картина часто використовується як ілюстрація, проте історія її написання і особистість художника залишаються маловідомими для учнів. Автор полотна, Микола Івасюк, народився 14 квітня 1865 року в місті Заставна (нині Чернівецька область). Навчався у Віденській (1884—89) та Мюнхенській (1890—96) академіях мистецтв. Працював у Чернівцях, Львові та Києві. Автор картин на теми визвольної боротьби українського народу — «Битва під Хотиним», «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ», «Богун під Берестечком», «Кубанські козаки у Львові»; портретів Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Тараса Шевченка, Івана Франка. Так про нього пише Українська радянська енциклопедія. Енциклопедія українознавства за редакцією Володимира Кубійовича додає, що Івасюк у 1925 році виїхав до Києва, де був короткий час професором Художнього інституту. Лишив близько 500 творів (серед яких також побутові і жанрові картини, портрети й іконостаси), доля яких здебільшого невідома [7, С. 3].

Музейний урок обмежує використання експонатів залежно від поставленої мети, органічно входить у загально-шкільний процес. Його структура відповідає звичайному шкільному уроку: розповідь не більше 15 хвилин, уточнення, наскільки зрозумілий учням матеріал, 5-7 хвилин і обов'язкове закріплення нового матеріалу. Це вимагає від вчителя узгодження своїх дій з екскурсоводом, вироблення спільних критеріїв викладання матеріалу та оцінювання знань.

Особливість музейного уроку полягає в реалізації задач шкільної освіти в освітньому середовищі музею, що потребує не тільки серйозної підготовки школярів, учителя, екскурсовода, музейного педагога, а й перевірки рівня засвоєння учнями нових знань за допомогою створення механізму «зворотного зв'язку». Кінцевий результат музейного уроку з точки зору

комунікаційної теорії – «комунікація, що відкладена в часі», коли вплив музею продовжує відчуватися на наступних уроках у школі [9].

Звичайно, самотужки розробити і провести музейний урок навіть за співпраці з досвідченим екскурсоводом важко. Такж ускладнює роботу освітян доступ до музеїв. Але з іншого боку у такому випадку ми можемо використовувати не лише безпосередній музейний простір, а і його віртуальні проєкції. Наприклад, вивчаючи розвиток культури Наддніпрянської України у II половині XIX століття, цікавим моментом є історія Володимирського собору у Києві. Ці факти демонструють тенденції ставлення російської влади до релігії, мистецтва, роль меценатів у творенні українського культурного простору тощо. Візуальні матеріали розміщені на офіційному сайті собору, а фактичний супровід може підібрати як сам педагог, так і учні. Оскільки історія Собору пов'язана з іменами Миколи І, Н. Терещенка, О.В. Беретті, Р. Бернгарда, В. Ніколаєва, А.Прахова, який залучив до роботи найкращих українських (В.Замирайла, С.Костенка, М.Пимоненка), російських (В.Васнецова, М.Нестерова) та польських (П. Сведомського, В.Котарбінського, М.Врубеля), її дослідження може пробудити інтерес до періоду піднесення української культури в імперських умовах та стимулювати учнів на власні нові пошуки [10, С. 127].

Отже, музейна педагогіка – один з найперспективніших напрямків музейної справи в Україні і в світі, який потребує активного розвитку з метою реалізації освітньо-виховної та інших функцій музею. Вона розширює можливості вчителя у вирішенні освітніх, виховних та розвивальних завдань на уроках у початковій школі, також вона направлена на поглиблення уваги дітей до навколишнього середовища, допомагає цінувати надбання минулого, історію України, адже громадянське мислення формується, коли учень досліджує проблеми, пов'язані з історією міста, країни [10, С. 431]. У школяра народжується національна свідомість, що сприяє неупередженому ставленню до інших культур, розумінню ролі та місця національного у світовій загальнолюдській цивілізації.

Успішність використання елементів музейної педагогіки залежить від багатьох факторів: налагодженої співпраці музеїв та школи, наявності відповідних ресурсів, зацікавленості учителя та школярів. Проте музейна педагогіка дає необмежений простір для творчості, наукових пошуків, експериментів і будівництва діалогу «учитель – учень» у форматі партнерства і взаємної зацікавленості.

Список використаної літератури:

1. Медведєва Е. Б., Юхневич М. Ю. Музейна педагогіка як нова наукова дисципліна/ Е. Б. Медведєва, М. Ю. Юхневич // Культурно-освітня діяльність музеїв. М., 1997. – С. 15-24
2. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : Посібник / Ф. Вайдахер. – Львів :Літопис, 2005. – 632с.
3. Караманов О. В. Метод і прийом локалізації подій в організації практичних занять у музеї // Могилянські читання 2008 року: Зб. наук. пр. : Церква і музей: втрати ХХ століття / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; Ред. рада: В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К. : Фенікс, 2009. – С. 404–407.
4. Сергеева И.Ю. Музейная педагогика в практике современной школы // Режим доступу: www.abitu.ru/researcher/practice/practice_org/practice_gum/a_5q5ko.html
5. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Ранньотрипільське поселення Тимкове в Одеській області // Археологія.- 1985.- № 52.- С.61 – 85 .
6. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ століття. - Київ: Генеза, 1997. - 380 с
7. Гусар Ю. Співець української героїки: [про меморіальні дошки, присячені укр. художнику М. І. Івасюку] / Ю. Гусар // Чернівці та чернівчани.- 2000. — 13 жовтня(№ 39).- С. 3.
8. Воронович В. М. Музейная педагогика [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.academy.edu.by/details/departments/uumr_soprOSO/Metod2_ist.doc.

9. Малий словник історії України / Відповідальний редактор Валерій Смолій. — К.: Либідь, 1997. — 464 с.

10. Топилко О. В. Актуалізація музею як педагогічного чинника в контексті сучасних культурних процесів (з досвіду проведення науково-освітнього заходу "Лавра – берегиня. Музей – оберіг" // Могилянські читання 2008 року: Зб. наук. пр. : Церква і музей : втрати XX століття / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; Ред. рада: В.М. Колпакова (відп. ред.) та ін. — К. : Фенікс, 2009. — С. 429–438.